

PODÍVEJME SE NA ISLÁM ANTROPOLOGICKY

Václava Tlilí

Západočeská univerzita v Plzni

<https://doi.org/10.24132/ZCU.2023.11764.3-14>

Co je a co by mohla být antropologie?

Antropologie je v našem prostředí poměrně mladým vědním oborem.¹ Na univerzitách a ve výzkumných institucích si své místo získala teprve po roce 1989, který mimo politické změny v zemi znamenal také umožnění svobodného akademického výzkumu a výuky. Pohlédneme-li na realitu povědomí o této disciplíně v českém kontextu dnes, zjistíme, že je tradičně spojována především s lidskými kosterními pozůstatky, tj. oborem zvaným paleoantropologie. Příčinu můžeme hledat zejména v mediální prezentaci této oblasti antropologie, která je atraktivní pro své inovativní forenzní technologie či archeologické výzkumy spojené s nálezem kosterních pozůstatků. Zde je na místě připomenout, že antropologie je multidisciplinárním a mnohem rozmanitějším oborem, umožňujícím hluboké porozumění člověku ve všech jeho projevech, a není omezena pouze na zkoumání kostí. Zdá

¹ S institucionalizovanou formou oboru sociální a kulturní antropologie se setkáváme teprve v devadesátých letech 20. století, kdy se otevřel prostor pro zkoumání a porozumění různorodosti lidských společností a kultur. Přesto můžeme kořeny antropologie nalézt již ve starověku, především v díle Aristotela a pracích antických lékařů a přírodovědců. Za prvního antropologa v moderním slova smyslu bývá označován Poseidónios z Apameie, který se věnoval mj. vlivu klimatu na psychiku člověka a míru lidské adaptability na přírodní prostředí.

se však, že zatímco tato vědecká oblast nabízí značný potenciál pro analýzu a porozumění složitým sociokulturním otázkám, badatelé prosazují její relevanci jen velmi nesměle.

Pro lepší porozumění problematice současné antropologie začněme nejprve jejím přesnějším vymezením. Pakliže bychom se chtěli pokusit o její jednoduchou definici, ať již z tematické či metodologické perspektivy, nebudeme zřejmě příliš úspěšní. Nebude nám stačit několik odborných termínů, ani nám nepomůže snaha o konkrétní popis antropologického zaměření proti příbuzným humanitním a společenskovědním disciplínám, které bývají velice často její součástí. Antropologické texty neohraničíme ani specifickou formou či stylem, jimiž bývají psány, protože autoři využívají pro komunikaci svých myšlenek a poznatků značnou flexibilitu.

Slovo antropologie pochází z řeckého *anthrōpos* (άνθρωπος), tj. člověk, a proto tuto disciplínu řadíme mezi vědy zabývající se člověkem v nejširším možném slova smyslu. Po určité období měla velice blízko k lékařství, a sice v době, kdy se v průběhu 19. století začínala rozvíjet jako svébytný vědní obor fyzická antropologie.² Původní zájem ve skutečnosti představovala tělesná schránka člověka, zatímco s lidským myšlením, jako oblastí antropologického zájmu, se setkáváme teprve později.³

Na rozvoj a etablování této vědy mělo ve 2. polovině 19. století zřetelný vliv působení koloniálních mocností, expandujících do mimoevropských oblastí mezi neznámé kultury a národy. Evropané, podnikající tyto výpravy, byli často doprovázeni vědci, kteří zachycovali a dokumentovali zvyklosti tamních obyvatel a přinášeli nejen geografické, ale i kulturní poznatky zpět do Evropy. Předmětem zájmu

² Jinak také biologická antropologie či bioantropologie. Mezi první antropology, zabývajícími se lidskou anatomií, fyziologií, měřením lebek a zkoumáním biologických rozdílů mezi různými etniky, patří např. Samuel George Morton (1799–1851) či Paul Broca (1824–1880).

³ Právě zde nalézáme zárodky problematičtějšího definování antropologie. Nikoliv všechny země začaly na antropologii pohlížet jako na obor zabývající se oblastí lidské kultury, a toto chápání tak představuje v různých koutech světa odlišně trvající tradici. V různých částech světa jsou rozdílně užívány termíny kulturní a sociální antropologie; na sociální antropologii je odkazováno ve Velké Británii, zatímco pojem kulturní antropologie se objevuje ve Spojených státech. Různým způsobem autoři rovněž užívají termínů antropologie, etnologie, etnografie či sociologie.

a vlastním terénem se na dlouho staly především exotické oblasti s tamními obyvateli, a jak poznamenal Franz Boas, jeden z průkopníků moderní antropologie „*the aim of anthropology has been largely to explain the phenomena observed among the tribes of foreign culture*“ (Boas 1982: 621).

Nutno zdůraznit, že právě kolonialismus podnítil rozvoj mnoha diskriminačních rasových teorií, zdůrazňujících nadřazenost evropských kolonizátorů nad domorodým obyvatelstvem. Zde je na místě rovněž připomenout, že se mnozí antropologové hlasitě ozývali proti těmto mylným konceptům a zdůrazňovali perspektivu kulturního relativismu.⁴ Jak můžeme vidět, kolonialismus lze na jednu stranu vnímat jako pomyslné otevřené dveře k novým příležitostem antropologického bádání, zatímco druhá strana odkazuje na období spojené s problematičtými praktikami, souvisejícími především s oblastmi moci a etiky během samotného výkumu.⁵

V návaznosti na tyto zkušenosti se období devadesátých let vyznačovalo obecně intenzivními diskusemi nad dosavadními badatelskými přístupy. Docházelo k zásadním změnám v myšlení a samotných paradigmatech antropologického výzkumu, zatímco se badatelé právem stávali více kritickými vůči vlastním metodám. Postupně přehodnocovali svůj vztah k terénu, vlastním objektům studia a kladli si otázky po své vlastní pozici, zkušenostech a předsudcích ovlivňujících badatelskou činnost a interpretaci dat. Důležitým prvkem se tedy stávala reflexivita.⁶ Do popředí se současně začal dostávat

⁴ Perspektiva odmítající absolutní hodnotící měřítka a naopak prosazující, že kultury nelze posuzovat na základě jednotné normy nebo hodnotového systému. Namísto toho se snaží chápat různé kulturní projevy v jejich vlastním sociokulturním rámci.

⁵ Někteří badatelé se stávali nástroji koloniální moci a používali své poznatky tak, aby zdůvodnili a posilovali koloniální nadřazenost. V dalších případech se sami rozhodli prezentovat výsledky své práce tak, aby vyhovovaly zájmům koloniálních mocností a jejich výzkumy nejčastěji prezentovaly odlišné kultury jako primitivní či zaostalé. Dnes jde reflexe těchto problematických oblastí ruku v ruce s důrazem na dodržování etických směrnic a norem, prostřednictvím kterých se antropologové snaží podobným chybám do budoucna zabránit. Antropologie se snaží být oborem, který nejen získává poznatky o různých kulturách, ale který tyto poznatky získává a prezentuje eticky zodpovědným způsobem, s respektem ke studovaným komunitám a s cílem přispět k porozumění a dialogu mezi kulturami.

⁶ Schopnost badatele zkoumat a reflektovat svou vlastní pozici ve výzkumu.

zájem o porozumění novým tématům; zejména výzkum migračních toků v důsledku zrychlující se globalizace představoval důležitý posun nejen v antropologii, ale společenských vědách obecně.⁷

V kontextu současného vývoje čelí antropologie mnoha dalším výzvám. Z praktického hlediska se, podobně jako u ostatních humanitních oborů, jedná především o její podfinancování. Tato skutečnost výrazně snižuje možnosti investování zejména do kvalitních výukových programů, které jsou klíčové nejen pro schopnost naučit se porozumět různým vzorcům chování, myšlení a interakcí jedinců v rámci určitého kulturního prostředí, ale zároveň pro jejich nezastupitelnou úlohu v rozvíjení kritického myšlení, adekvátního hodnocení a interpretaci získaných informací.

Současnou tematickou atomizací oboru, tj. specializací antropologie na úzce zaměřená témata, vnímám jako další problematickou oblast a jednu z hlavních příčin, proč je právě na tento obor poukazováno jako na odtržený od praktického života a zároveň méně relevantní pro současné společenské potřeby. Souhlasím s tím, že soustředění se na velmi úzká témata může do určité míry reflektovat rostoucí složitosti lidské společnosti a je nezbytné pro hluboké a detailní porozumění specifickým aspektům lidské kultury. Na druhou stranu se dnes zdá být zřejmé, že vede rovněž k přílišné izolaci antropologie od žité reality a současně nízkému přínosu pro širokou veřejnost. Za účelem popularizace a posilování relevance tohoto vědního oboru je proto nutné pečlivě zvažovat přínos a význam zvolených témat pro současnou společnost, soustředit se na naléhavé otázky současnosti a vstupovat do veřejného diskurzu. V opačném případě se prezentace poznatků lidem mimo odbornou sféru stává přirozeně obtížnou.

Věřím, že antropologové by se měli zaměřovat na srozumitelné prezentování svých závěrů veřejnosti především. Jejich úsilí by mělo být dokonce výraznější, než u zástupců jiných humanitních oborů. Takovým způsobem bude antropologie nejen vědecky přínosnou, ale

⁷ V rámci globalizace začalo docházet k intenzivnímu prolínání různých kultur a vytváření nových forem tzv. kulturní hybridity. Antropologové se zabývali tím, jak se kulturní prvky mísí a transformují v důsledku vzájemné interakce a jak lokální komunity reagují na globální změny.

stane se i uznávanou a společensky hodnotnou vědní disciplínou. Není snad šíření kulturního a sociálního porozumění mezi lidmi a skupinami primárním cílem antropologie?

Migrace a integrace muslimů do evropských společností, jakož i podoba současného žitého islámu, jsou zcela aktuálními a komplexními tématy, která si pozornost antropologů jistě zaslouží. Jak migrace ovlivňuje formování identity muslimů v českém kontextu? Jaké jsou trendy v oblasti zaměstnanosti a profesního růstu mezi muslimskými migranty? Jaké jsou příklady úspěšných integračních programů pro muslimy v českých městech? Jaký je vliv mezikulturních vztahů na vzdělávací systém v Česku? Jak se muslimští studenti integrují do českých škol a jaké jsou jejich zkušenosti? Jaké změny lze pozorovat v každodenním životě zde žijících muslimských rodin? Jaká je role náboženských center a komunitních organizací v jejich kulturní adaptaci? Jak se podílí na zdejším politickém dění? Jaké jsou specifické výzvy spojené s jejich rolí a genderem v evropských zemích? Jaké jsou příklady úspěšného dialogu mezi muslimy a ostatními subjekty evropských společností? Otevírání takových otázek a hledání odpovědí na ně může posunout veřejný diskurz nejen k řešení těchto komplexních témat, ale rovněž může přispět ke zviditelnění antropologie a zvyšování povědomí o její relevanci.

Antropologie islámu a její přístupy

Přestože antropologové projevují zájem o otázky islámu a muslimů již po mnoho desetiletí, až do konce šedesátých let minulého století byla jejich pozornost upřena převážně na tzv. primitivní náboženství odlehlých a exotických oblastí. Tento přístup byl částečně ovlivněn tehdejšími myšlenkami o evoluci společnosti, kdy některá náboženství byla považována za primitivní, jiná za civilizovaná.⁸ Snahou přitom bylo především odhalení původu víry samotné. Nicméně

⁸ Jako každý obor vědeckého zkoumání má i antropologie svou historii, během které se postupně měnil předmět jejího zájmu, teorie i metody. V daném kontextu byl proto uvedený přístup pochopitelný.

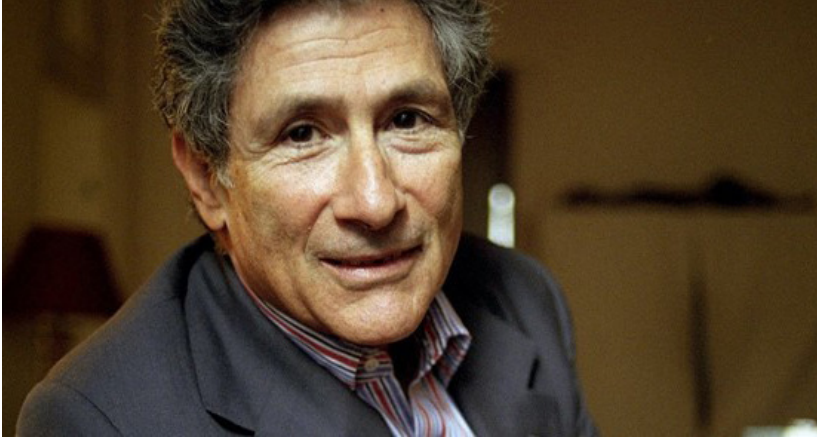
od konce šedesátých let začali vědci svůj přístup přehodnocovat, přičemž jejich zájem se postupně přesouval k porozumění změnám v konkrétních náboženských systémech a vnímání těchto změn ve společnosti.

Evropané se o islámu a muslimech dozvídali nejprve prostřednictvím křesťanských společenství a cestovatelů, kteří sloužili jako klíčoví mediátoři při přenášení informací mezi oběma kulturami. Tyto rané interakce můžeme do určité míry vnímat jako předchůdce⁹ některých antropologických principů, zejména zájmu o zkoumání porozumění kulturní rozmanitosti. Především v období křížových výprav (11. až 13. stol.) docházelo ke kontaktu mezi křesťanským a muslimským světem. V renesančním období se Evropané začali více zajímat o studium orientálních jazyků a zakládali univerzity a instituce zaměřené na jejich studium.¹⁰ Během raného novověku byly organizovány křesťanské mise s cílem konvertovat muslimy ke křesťanství a muslimský svět se postupně začal odrážet rovněž v evropském umění a literatuře.¹¹ Zájem Evropanů o muslimský svět postupně sílil, ačkoliv první kontakty probíhaly v duchu přetrvávajících kulturních předsudků a náboženských stereotypů. Právě zmíněné koncepce vedly k formování jednoduchých a exotizovaných představ o islámu, které se častokrát stávaly součástí evropského kolektivního vědomí.

⁹ Teprve s rozvojem antropologie v 19. a 20. století začalo systematické studium jiných kultur a náboženství v rámci moderních vědních metod.

¹⁰ Leidenská univerzita v Nizozemsku (založena r. 1575) byla jednou z prvních, která Evropanům nabídla studium arabského a hebrejského jazyka. Dalším klíčovým místem pro studium orientálních jazyků a kultur se stala pařížská Collège de France založená r. 1530. Také Oxford má významný podíl na rozvoj těchto oblastí, zejména díky Oxfordské knihovně, která shromažďovala staré rukopisy východních textů. Tyto a další instituce sehrály důležitou roli ve vývoji oboru Orientalistika a přispěly k formování základů východních studií v Evropě. V českém prostoru sehrála důležitou roli v šíření povědomí o východních jazycích a kulturách Karlova univerzita založená již r. 1348.

¹¹ Zde začal vznikat tzv. Orientalismus; malby i literární díla začala odrážet fascinaci Orientem. V první polovině 17. století byla napsána španělská komedie Don Quijote, která odrážela výskyt morisků, tj. muslimů setrvávajících ve Španělsku po období rekonkvisty. Během raného novověku se stala populární také sbírka pohádek Tisíc a jedna noc a z oblasti malířství lze zmínit Jean-Léona Gérômeho, který tvořil řadu obrazů s orientálními tématy. Vznikaly rovněž budovy s orientálními prvky; příkladem může být granadská Alhambra.

Obr. 1: Edward Said. Zdroj: <https://newrepublic.com/article/162008/lost-worlds--edward-said-biography-review> [cit. 1.11.2023].

Seriózní snaha o Západní studium islámu se proto ve svém počátcích kryla s vědním oborem Orientalistika, na který začínalo být postupně nahlíženo jako na symbol rasismu, předsudků, útlaku a tzv. koloniálního diskurzu. Klíčovým okamžikem v debatě o studiu islámu se stal rok 1978, kdy palestinsko-americký intelektuál Edward Said vyvolal bouři vydáním své knihy *Orientalism: The Western Conception of the Orient* (1978). V tomto díle podrobně analyzoval přístupy Západní orientalistiky a obvinil ji mj. z přehnané zaujatosti, ahistorismu a užívání esencialistických přístupů.¹² Saidovo dílo vyvolalo rozsáhlé diskuse o tradičním přístupech ke studiu Orientu na Západě.

Do určité míry přelomovou publikací, která začala na islám odkazovat z perspektivy antropologie a zdůraznila potenciál této vědy

¹² Said argumentoval, že Orientalistika byla silně propojena s koloniálním diskurzem, tj. Západní učenci studovali Východní kultury z perspektivy mocenského a nadřazeného postavení. Dále tvrdil, že orientalisté často vnímali Východní kultury z mocenské perspektivy a nebyli ve svých závěrech objektivní. Dopad jeho myšlenek byl obrovský, ačkoliv názory na jejich platnost jsou mezi akademiky stále diskutované.

v porozumění muslimům, představovala *Islam Observed: Religious Development in Morocco and Indonesia*¹³ (1968) autora Clifforda Geertze. Podobný důraz na poznávání islámu z antropologické perspektivy nalézáme rovněž v práci *Saints of the Atlas* (1969) Ernesta Gellnera.¹⁴ Oba autoři začali postupně hovořit o nových metodologických přístupech; začali obracet pozornost k žité, lidové formě tohoto náboženství, posouvali se směrem k interpretativní a symbolické analýze a zdůrazňovali důležitost kulturního kontextu. Současně poukazovali na synkretismus a sufismus, tj. praxi odlišnou od ortodoxních či oficiálních forem islámské víry.

Zřetelný zásah do debaty o metodologii antropologického výzkumu islámu uskutečnil Talál Asad¹⁵ a jeho *The Idea of an Anthropology of Islam* (1986), ve které vyjádřil své pochybnosti ohledně přínosu oddělování studia žitého islámu od samotného Písma, tj. Koránu. Asad tímto způsobem vystoupil proti tradičnímu přístupu, který zkoumal islám jako soubor určitých praktik, namísto toho, aby ho chápal jako komplexní systém spojený s textem. Současně zdůrazňoval význam historického kontextu; namísto univerzálních a statických interpretací islámu¹⁶ se domníval, že víra a praxe muslimů jsou silně formovány historickými sociokulturními podmínkami. Tyto myšlenky inspirovaly další badatele k hlubšímu zkoumání složitosti žitého islámu, zatímco vzniklá debata následně umožnila Johnu Bowenovi představit *A New Anthropology of Islam* (2012), která na všech těchto diskuzích staví své předpoklady a propaguje flexibilnější a kontextuální přístup k metodám antropologického výzkumu. Bowen začal zároveň zohledňovat moderní globální vlivy.

Další teoretická práce Ernesta Gellnera *Muslim Society* (1981) a rovněž *Recognizing Islam: Religion and Society in the Modern Arab World* (1982) Michaela Gilsona rovněž poukázaly na dichotomii islámu vycházejícího z textu a mystiky rodící se z lokálních

¹³ Publikace upřednostňovala komparaci indonéské a marocké společnosti a zároveň upozorňovala na význam vnímání islámských dogmat prizmatem lokálních kultur.

¹⁴ Autor se zde věnoval studiu muslimských světců v pohoří Atlas v Maroku.

¹⁵ Narozen v saúdské Medíně, později etablovaný jako univerzitní profesor v New Yorku.

¹⁶ Tyto interpretace mohou vytvářet dojem, že islám je pevně fixovaný a nedynamický. Takový přístup zanedbává různorodost interpretací, historické změny v porozumění náboženství a kulturní kontext, ve kterém islám existuje.

podob víry. Obě práce poukazují na sociokulturní a politické aspekty, ovlivňující projevy islámu v moderním světě. Podle Gellnera modernita podpořila tzv. městský islám držící se Písma, kde formální, institucionalizované aspekty víry vytlačily vesnickou mystiku a sufismus. Podoba městského islámu zkrátka odpovídá potřebám moderní, industrializované společnosti. Gilson se rovněž zabýval napětím mezi formalizovaným islámem odvozeným z textu a lokálními projevy víry prodchnutými mystikou.

Abdul Hamid El-Zein podobné dělení odmítal. Již ve své studii *Beyond ideology and theology: The Search for the Anthropology of Islam* (1977) publikoval svou jednoduchou, přesto velmi významnou myšlenku, že islámů je mnoho a antropologové by tuto skutečnost měli brát zkrátka v potaz. Islámské přesvědčení, instituce i praxe jsou natolik rozmanité, že pokus o vymezení přesných obrysů islámu se jeví jako nemožný úkol. Důrazně se proto postavil proti tendenci zjednodušovat či kategorizovat islámský svět či vymezovat to, co islám je a co již nikoliv. Současně vyzval k pluralizaci pojetí islámu a přistupování k místním projevům islámu jako k rovnocenným, do jisté míry na sobě nezávislým religiozním praxím.

Již zmíněný Talál Asad později přispěl dalším důležitým přístupem k porozumění islámu, tj. zdůrazňováním role textu a jeho interpretace v praxi muslimů. Jeho práce *Genealogies of Religion: Discipline and Reasons of Power in Christianity and Islam* (1993) reflektuje složitý vztah mezi textem, praxí a místními kulturami v různých částech světa. Podle Asada není text jednoznačným dokumentem. Chápe ho jako flexibilní rámec, který může sloužit jako základ pro různé interpretace a praxe v různých sociokulturních kontextech.¹⁷ Dále poukazoval na význam lokálních a kulturních kontextů při interpretaci textu. To znamená, že praxe muslimů nevychází pouze z univerzálního významu textu, ale je silně ovlivněna konkrétními společenskými a historickými podmínkami. Na druhou stranu zatímco praktiky muslimů mohou být v různých částech světa rozdílné, jejich pojítka nacházíme právě v jejich Písmu, které slouží jako základní referenční

¹⁷ Zde si nemohu nevzpomenout na zdařilé přirovnání Luboše Kropáčka flexibility a pružnosti textu Koránu k potoku či řece. Ta přitom uchovává věrnost prameni právě tehdy, když nezůstává stojatou tůň, ale teče dál podle utváření terénu.

bod jejich víry. Apeloval proto na to, aby antropologové Písmo při svém pokusu vysvětlovat islámské praktiky neignorovali.

Také Dale F. Eickelman ve své *The Study of Islam in local Contexts* (1982) reflektoval snahu zkoumat islám nikoliv prostřednictvím zdůrazňování jeho dichotomie (tj. vysoká versus nízká kultura islámu), ale analýzou tzv. univerzalistických prvků a praktik pozorovaných v místních kontextech. Zatímco jsou tyto prvky sdíleny napříč různými prostředím, dokáží reprezentovat společně vyznávané hodnoty. Eickelman navrhol zkoumat nejen to, jak jsou tyto prvky uplatňovány lokálně, ale také jak zpětně ovlivňují univerzalistický diskurz islámu.

Na Katedře blízkovýchodních studií se islámským vědám z různých perspektiv věnují především tři odborníci. Dan Křížek se specializuje na spirituální tradici islámu a sufismus; zaměřuje se přitom na hlubší porozumění jeho projevům v různých muslimských společnostech. Veronika Sobotková se zabývá analýzou islámských právních předpisů, především ve vztahu k vybraným etickým otázkám, zejména v kontextu současné biomedicíny. Václava Tlilil se ve svém výzkumu zaměřuje na koránské nauky s důrazem na orální podobu Koránu a jeho význam. Díky této různorodé odborné angažovanosti přispívají k novým poznatkům na poli islámských věd a podporují celkový rozvoj islámských studií na Katedře blízkovýchodních studií.

Terénní výzkum jako výsada (nejen) antropologie

Podle Morrise Freilicha se antropologický výzkum v terénu podobá pokusu o navazování vztahu se ženou; v obou případech je zapotřebí pečlivě sledovat svůj cíl, s empatií se pokoušet o navázání prvotního kontaktu a hovořit srozumitelným jazykem. Nutností je rovněž odvažovat a investovat nemálo ze svého času a energie a opatrně nakládat se získanými informacemi (Freilich 1978: 31). Toto není jediné úsměvné přirovnání, se kterým se v kontextu etnografické práce můžeme v odborné literatuře setkat. Také další antropologové se přirozeně snaží o výstižné přiblížení terénního výzkumu a současně nejvýraznější antropologické výzkumné metody těm, kteří jí ve svém bádání nevyužívají.

Podstatou těchto přirovnání je poukázat na terénní výzkum jako na hodnotný nástroj pro získání hlubokého porozumění a kontextualizace studovaných jevů. Při výzkumu islámu a muslimů se jedná o metodu zvláště relevantní, protože nám umožňuje překonávat rozšířené stereotypy a ploché zobecňování. Představa, že k pochopení islámu postačuje pouze teoretická analýza, byla postupně nahrazena poznáním, že skutečné porozumění vyžaduje osobní ponoření se (*immersion*) do konkrétních komunit, naslouchání jednotlivým hlasům muslimů a vnímání islámu v jeho skutečném kontextu. Je však pravdou, že tato změna přístupu probíhala postupně a zpočátku byla spíše teoretická.¹⁸ Trvalo dlouho, než si ji badatelé plně osvojili a začali na přímý kontakt se studovanou komunitou pohlížet jako na významnou součást vlastního výzkumu.

Závěr

Na závěr této studie lze konstatovat, že antropologie představuje nejen vědecký obor zkoumající lidskou kulturu a společnost, ale také nástroj, kterým lze hodnotně přispívat k hlubšímu porozumění složitým sociokulturním otázkám. V kontextu studia islámu a muslimů nabízí antropologie flexibilní přístup, který se vyhýbá zjednodušujícím stereotypům a umožňuje zachytit rozmanitost projevů islámu v konkrétním kontextu.

Studium islámu antropologicky přineslo posun od tradičního zaměření na textovou analýzu k důrazu na žitou praxi muslimů. Postupně se setkáváme se zdůrazňováním pluralismu v pojetí islámu a reflexivním přístupem. Zásadním se stalo přehodnocení přístupu k terénnímu výzkumu, který antropologům umožňuje hluboké ponoření do studované komunity a přímé naslouchání jejím příslušníkům. Tímto způsobem antropologie nejen zkoumá, ale může rovněž aktivně přispívat k formování veřejného diskurzu o migraci, integraci muslimů a podobě islámu v evropských společnostech.

¹⁸ Za průkopníky tzv. terénní antropologie bývají tradičně považováni Bronislaw Kasper Malinowski a Franz Boas.

Antropologie dnes stojí před nemalou výzvou. Prohlubováním uvedených přístupů může napomoci k hlubšímu pochopení dynamiky současných mezikulturních interakcí a proměn moderního světa. Klíčový je však důraz na prezentaci výsledků výzkumných závěrů veřejnosti, s cílem nejen vytvářet mosty mezi kulturami a náboženstvími, ale také zvýšit povědomí o důležitosti samotné antropologie v současném společenském kontextu.

Bibliografie

- ASAD, Talal (1986). *The idea of an anthropology of Islam*. Washington, DC: Center for Contemporary Arab Studies.
- ASAD, Talal (1993). *Genealogies of Religion: Discipline and Reasons of Power in Christianity and Islam*. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.
- BOWEN, John (2012). *A New Idea of Anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- EICKELMAN, Dale F. (1982). "The study of Islam in local contexts." In: *Contributions to Asian Studies* 27: 1–16.
- EL-ZEIN, Abdul Hamid. (1977). "Beyond ideology and theology: The search for the anthropology of Islam." In: *Annual Review of Anthropology* 6: 227–254.
- FREILICH, Morris (1978). *Marginal Natives: Anthropologists at Work*. New York, Evanston and London: Harper & Row Publishers.
- GEERTZ, Clifford (1968). *Islam observed*. Chicago: The University of Chicago Press.
- GELLNER, Ernest (1981). *Muslim society*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- GELLNER, Ernest (1969). *Saints of the Atlas*. Chicago: The University of Chicago Press.
- GILSENAN, Michael (1982). *Recognizing Islam: Religion and society in the modern Arab world*. New York: Pantheon.
- SAID, Edward W. (2016). *Orientalism: The Western Conception of the Orient*. UK: Penguin Books Limited.
- TYLOR, Edward B. (1897). *Úvod do studia člověka a civilizace. Anthropologie*. Praha: Nákladem Jana Leichterá.